

УДК: 159.922.2:159.9.07

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-518-526](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-518-526)

Одінець Марія Олегівна здобувач вищої освіти спеціальності 053 психологія, ступеня освіти магістр, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Дворянська 2, м. Одеса, 65082, тел.: (099) 296-52-94, <https://orcid.org/0000-0003-1870-0892>.

Коваль Ганна Шаміліївна кандидат психологічних наук, доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Дворянська 2, м. Одеса, 65082, тел.: (093) 953-53-43, <https://orcid.org/0000-0003-0291-7501>.

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ НА СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В статті аналізуються теоретичні мультидисциплінарні підходи до розуміння заявлених концептів та результати емпіричного дослідження індивідуально – психологічних особливостей во взаємозв'язку зі сенсом життя під час глобальних потрясінь. Аналіз сучасних наукових теоретичних джерел з теми дослідження, виявив, що деякі якості особистості не змінюються навіть під впливом таких потужних чинників, як глобальна пандемія – одне з міцніших глобальних потрясінь сучасності. Це свідчить, що природа подібних якостей – вроджена. Наприклад, деякі дослідники констатують, що якості, які визначають рівень емоційного інтелекту, залишаються практично незмінними. Так само, такий параметр як адаптивність, тобто здатність людини пристосовуватися до обставин, виявляється переважно ресурсом конкретної особистості і змінюється лише на рівні індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Проведене дослідження демонструє, що найчастіше тимчасовими переселенцями закордоном є представники сангвіноїдного та флегматоїдного типу. В тому числі, спостерігається високий рівень депресії та тривожності у тимчасових переселенців за межами України, особливо це помітно на жіночій виборці. Окрім цього дослідження демонструє, що місцезнаходження та стать також впливають на сенсожиттєві орієнтації особистості. Респонденти, які залишилися на території України на відміну від тих, хто переїхав закордон мають високий рівень задоволеності життям, цілі на майбутнє, сприймають себе як сильних особистостей. З погляду гендерних відмінностей, жінки мають вищі результати за шкалами: задоволеність життям, цілі та задоволеність результатом.

Стаття є важливим джерелом інформації для психологів, психотерапевтів та соціальних працівників. Отримані дані дозволяють проводити превентивну та/або корекційну роботу по формуванню сенсожиттєвих орієнтацій у тимчасових переселенців з урахуванням статі та місця знаходження.

Ключові слова. цінності, міжособистісна взаємодія, психологічний вплив, соціальні зміни, повномасштабне вторгнення, тимчасові переселенці, біженці, військове положення.

Odinets Maria Olegovna Candidate of Higher Education specialty 053 psychology, master's degree, Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Dvoryanskaya 2, Odesa, 65082, tel.: (099) 296-52-94, <https://orcid.org/0000-0003-1870-0892>.

Koval Anna Shamilyevna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of differential and special psychology, FPSR, Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Dvoryanskaya 2, Odessa, 65082, tel.: (093) 953-53-43, <https://orcid.org/0000-0003-0291-7501>.

THE IMPACT OF GLOBAL UPHEAVALS ON THE SENSORY-LIFE ORIENTATIONS OF THE INDIVIDUAL

Abstract. The article analyzes theoretical multidisciplinary approaches to understanding the stated concepts and the results of an empirical study of individual psychological features in the relationship with the meaning of life during global upheavals. The analysis of modern scientific theoretical sources on the research topic has revealed that some personality qualities do not change even under the influence of such powerful factors as the global pandemic – one of the strongest global shocks of our time. This indicates that the nature of such qualities is innate. For example, some researchers claim that the qualities that determine the level of emotional intelligence remain virtually unchanged. Also, such a parameter as adaptability, that is, the ability of a person to adapt to circumstances, is mainly a resource of a particular person and changes only at the level of individual and psychological characteristics of the individual.

The conducted study shows that most often temporary migrants abroad are representatives of the sanguinoid and phlegmatoid types. In particular, there is a high level of depression and anxiety among temporary migrants outside of Ukraine, this is especially noticeable in the female electorate. In addition, the study demonstrates that location and gender also affect a person's sensory-life orientations. Respondents who stayed on the territory of Ukraine, unlike those who moved abroad, have a high level of life satisfaction, goals for the future, and perceive themselves as strong personalities. In terms of gender differences, women have higher scores on the scales: life satisfaction, goals, and satisfaction with results.

The article is an important source of information for psychologists, psychotherapists, and social workers. The obtained data allow us to carry out preventive and/or correctional work on the formation of life-meaning orientations in temporary migrants, taking into account gender and location.

Keywords. values, interpersonal interaction, psychological impact, social changes, full-scale invasion, temporary migrants, refugees, martial law.

Постановка проблеми. У сучасному світі вивчення глобальних потрясінь та їх наслідків є важливим завданням усього світу. Війни, природні катастрофи, епідемії та пандемії поширюються у різних країнах, незалежно від політичних і економічних систем, і стають важливими випробуваннями для індивідів, а також для суспільства в цілому і держави. Для України глобальним потрясінням є повномасштабне вторгнення з наслідками якого вже зіштовхнулася не тільки наша країна.

За офіційними даними Міністерства з питань реінтеграції за минулий рік в Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 внутрішньо переміщених осіб. За міжнародними даними кількість внутрішніх переселенців є більше ніж 7 мільйонів громадян. Психологи, психотерапевти та соціальні працівники зіштовхнулися з проблемою психологічної допомоги внутрішнім переселенцям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сенсу життя є невирішеним на даний момент. Такі автори, як А. Адлер, В. Франкл, К. Хорні, К. Юнг давали визначення цьому поняттю з точки зору пристосування особистості до умов зовнішньої та внутрішньої середовища, формуванні цінностей та безпосередньо прагнення до сенсу. У той же час, такі автори як Ш. Бюлер, А. Маслоу, Г. Олпорт, Е. Фромм давали визначення сенсу життя як процесу самоактуалізації, досягнення внутрішньої гармонії та вільного вибору життєвих установок.

Українськими психологами сенс життя визначається як: одна з основних категорій психології; центральна спрямованість особистості; життєва стратегія; установка; емоція – смислова позиція – переживання; смислова регуляція діяльності або довільна мотивація; потреби особистості; у парадигмі відносної емансипованості від «зовнішнього» і «внутрішнього» (Ф.Є. Василюк, В.П. Зінченко, С.Д. Максименко, В.В. Столін, Т.М. Титаренко та ін.).

Глобальні потрясіння зачіпають будь-яку особистість, не важливо яку роль вона відіграє. А, отже, таким чином, глобальні потрясіння безумовно впливають на сприйняття та трансформацію сенсожиттєвих орієнтацій особистості. Розглядаючи, це питання в рамках діяльнісного підходу бачимо, що психічний розвиток складається з безперервного пошуку сенсу життя, переоцінки людських цінностей, побудови та перебудови потреб і стимулів. Глобальні потрясіння є каталізатором для запуску цих процесів.

Наслідки глобальних потрясінь ще не мають повного визначення і вимагають докладних наукових досліджень. Таким чином, незважаючи на вже існуючу велику кількість наукових робіт, актуальність сучасного дослідження феномена «смісловиттєві орієнтації» обумовлено безпосередньо глобальними потрясіннями, до яких відноситься військовий стан в Україні.

Мета статі – проаналізувати особливості смісловиттєвих орієнтацій у період глобальних потрясінь на прикладі вимушених переселенців.

Виклад основного матеріалу. Питання глобальних потрясінь аналізується багатьма соціологами оскільки майже кожна особистість на Землі з ними зіштовхується. Однак відкритим є питання, щодо їх психологічних наслідків. В статті ми спираємося на визначення Н. Нолана і В. Вайнштейна – “глобальні соціальні потрясіння мають всесвітній масштаб і вплив на всі сфери людського життя”. Варто зазначити, що ці потрясіння відбуваються протягом короткого періоду часу, проте є зачущими соціальними змінами. Під соціальними змінами ми розуміємо політичні або економічні кризи, революції, війни, терористичні напади в тому числі на школи та університети.

З погляду політологів глобальними потрясіннями є такі політичні події, які призводять до значної нестабільності у суспільстві та впливають на діяльність політичних структур та процесів.

З історичного погляду, глобальні потрясіння виникають тоді, коли суспільство втрачає віру у центральні інститути свого суспільства та з’являється група людей, що прагне змін. Ця група є ключовою, оскільки вона має бажання змін та ідеї нового політичного порядку. Головною ознакою глобальних потрясінь є зміна розуміння того, як працює світ у суспільстві, яка може не завжди призводити до змін у владі, але завжди впливає на управління та уявлення про суспільство.

Психологи розглядають глобальні потрясіння як ситуації, що викликають і супроводжуються негативними емоціями та почуттями. Глобальні потрясіння часто спричиняють такі негативні почуття як тривога, страх, втрата стабільності, невпевненості у майбутньому. Ці негативні аспекти впливають на поведінку та психічний стан людей і їх сенсовиттєві орієнтації.

Сенсовиттєві орієнтації часто пов’язують з такими термінами як «сенси життя», «життєві цінності». Термін «сенси життя» є багатограним та складним. Він розглядається з точки зору таких підходів, як філософський,

Психологічний підхід до розуміння сенсу життя включає вивчення того, як людина обирає матеріальні та духовні цінності, що визначають цілі її життя. Психологічна наука досліджує, як формується поняття сенсу життя та як воно впливає на життєвий шлях і свідомість особистості, беручи до уваги задоволення особистих потреб і досягнення особистих цілей [5].

Філософський підхід визначає сенси життя як найважливішу мету людського існування, і ця мета є індивідуальною для кожної особистості.

Тобто, в залежності від світогляду це може означати досягнення насолоди і успіху або духовного розвитку та самовдосконалення. Філософія наголошує на індивідуальному підході до розуміння сенсу життя та визначенні життєвого шляху [4].

У той момент як соціологи розглядають сенс життя через призму соціальних відносин та соціуму. Соціологи вказують на те, що суспільство впливає на пошук сенсу життя, визначаючи соціальні цінності та очікування.

Релігійний підхід до сенсу життя включає віру в вищу силу або божественний план, що надає сенс та мету життя. Для багатьох людей релігія є джерелом сенсу і спрямовує їхні дії та цілі у житті.

Бачимо, що це питання має різні і часто суперечливі характеристики. Проте, є спільна думка в кожному підході, яка полягає в тому, що в різні періоди людського суспільства сенс життя з'являється на рівні, який залежить від світогляду та навколишньої дійсності індивіда.

Як вже було вказано вище для нашої країни глобальним потрясінням є повномасштабне вторгнення, яке призвело до появи нової категорії, а саме тимчасових переселенців.

Згідно закону України - тимчасовими переселенцями є громадяни України, які мають законне право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1, с.2].

Можна виділити такі психологічні особливості переселенців: травматичний досвід внаслідок військового конфлікту, відсутність бажання та мотивації з позитивним забарвленням, труднощі з адаптацією та можливим неприйняттям нового місця. Вперше з цією категорією ми зіштовхнулися в 2014, проте зараз ці масштаби набагато збільшилися

Українські вчені М. Багера, Н.І. Тищенко, Т.Г. Стефаненко досліджували у своїх працях психологічні особливості переселенців та виявили, що кожна сфера особистості страждає, в результаті чого виникають різні розлади у тому числі і депресії, і думки про самогубство, і панічні атаки та високий рівень тривожності [2].

Були виділені певні соціальні та психологічні проблеми з якими стикаються переселенці:

Перше, що можна виділити це втрата почуття вкоріненості: Особливо актуально для тих, хто переселився в інші країни. Це почуття пов'язане зі зміною оточення, тому що, людина втрачає свій звичний оточуючий світ, друзів та домівку. Усе те, що надавало їй силу [3].

Другий аспект це почуття вини. Це почуття виникає як у тих, хто переселився з зон активних бойових дій та окупації, так і у тих, хто виїхав в самому початку конфлікту [3].

Третій аспект пов'язаний з побутовими проблемами. Оскільки переселенцям потрібно адаптуватися до нових умов, починаючи з облаштування нового житла. Вони часто стикаються з відсутністю базових речей, в тому числі постіль або посуда.

Четвертий аспект стосується тих, хто виїхав закордон. Вона стосується культурних розбіжностей, процес адаптації займає великий проміжок часу та може бути досить важким.

Побутові труднощі та інші аспекти, які були наведені вище ускладнюють життя та можуть змушувати переселенців відчувати себе жертвами, викликати віктимізацію та призводити до травматичного шоку [3].

Вимушене переселення так чи інакше впливає на розуміння сенсу життя та сенсожитеві орієнтації. Люди зіштовхуються з проблемами у кожній сфері життя: економічній, соціальній та психологічній. Міністерство освіти і науки України було спонсором дослідження розповсюдження стресу, тривоги та посттравматичного розладу серед українців через рік після російського вторгнення [6]. За результатами цього дослідження особи, які виїхали з України мають найбільший рівень стресу, тривоги. На другому місці внутрішньо – переміщені особи і на останньому непереміщені особи [6].

Аналіз соціо-психологічних особливостей респондентів у нашому дослідженні продемонстрував наступні результати:

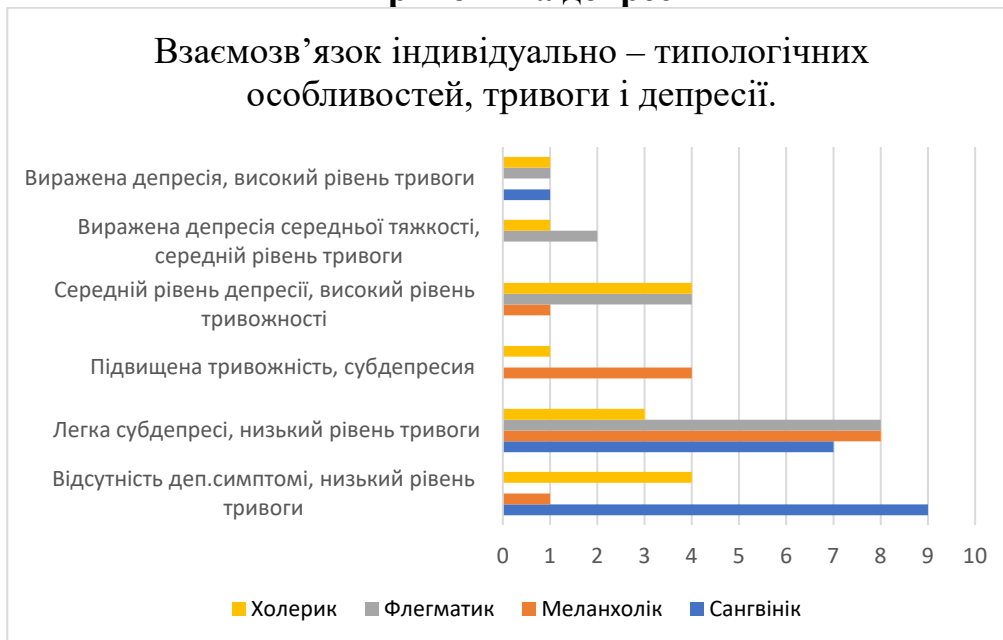
Тимчасові переселенці в Україні та за її межами відзначаються різницею в соціо-психологічних особливостях між чоловіками та жінками. Переселенці, які виїхали закордон - це представники сангвіноїдного та флегматоїдного темпераменту. Було досліджено, що сангвінік або не має проявів депресії та тривожності, або має легку депресію у 15% респондентів. Такі результати є особливостями нервової системи для представників сангвіноїдної групи. Для них характерна швидке реагування на події, прагнення зміни вражень і їм досить легко адаптуються в нових умовах. Подальший аналіз виявив, що особи меланхолійного типу темпераменту мають схильність до легкої субдепресії та низького рівня тривоги, або високої тривожності та субдепресії у 13,33% респондентів відповідно. Це пояснюється їхньою високочутливою нервовою системою, що ускладнює процес адаптації до нових вимог життя.

Рисунок 1.

Взаємозв'язок індивідуально – типологічних особливостей, тривоги та депресії

У групі флегматоїдних представників спостерігається легка субдепресія, низький рівень тривоги або підвищена тривожність, з середнім рівнем депресії – у 13,33%. Негативні емоції накопичуються через високий рівень гальмування, що стає перешкодою для швидкої адаптації до нових умов. Тому, представники цієї групи закордоном мають високі показники тривоги та депресії у 3,33%.

Представники холероїдного типу темпераменту демонструють різноманітні прояви, включаючи відсутність депресивних симптомів та низький рівень тривоги – 6,67%, або середній рівень депресії та високий рівень тривожності – 6,67%. Особи цього типу можуть виявлятися менш схильними до депресивних станів, але при цьому можуть демонструвати високий рівень тривожності. Легку субдепресію мають 5% респондентів, підвищену тривожність та субдепресію – 1,67%, виражену депресію середньої тяжкості – 1,67% та яскраво виражені депресивні симптоми – 1,67%. Холерики характеризується імпульсивністю, схильністю до неврозів та агресивності. Можна припустити, що представники холероїдної групи, які залишаються в країні, через постійні обстріли не можуть контролювати свої негативні емоції та мають високий рівень тривожності у 1,67% і середній рівень депресивних симптомів 6,67%. У холериків, які виїхали за кордон, низький рівень тривожності складає 21,43%, а депресивні симптоми знаходяться на низькому рівні 28,57%.

Щодо пріоритетних цінностей, то під впливом глобальних потрясінь після повномасштабного вторгнення чоловіки приділяють основну увагу

матеріальним цінностям та сім'ї. Представниці жіночої вибірки демонструють зростання інтересу до саморозвитку та освіти дітей.

Було виявлено взаємозв'язок між рівнем інтолерантності до невизначеності та особливостями сенсожиттєвих орієнтацій.

Таблиця 1

Кореляційний аналіз між шкалами методики СЖО та шкалою до невизначеності С. Баднера у чоловіків

Субшкали за методикою СЖО Д.О. Леонтєва	Високий або вище середнього рівень інтолерантності	Високий або вище середнього рівень толерантності
Цілі в житті	- 0,22*	- 0,86**
Процес життя	- 0,24*	- 0,81**
Результативність життя	- 0,03*	- 0,81**
Локус контролю – я	- 0,20*	- 0,83**
Локус контролю – життя	- 0,17*	- 0,83**

Під час глобальних потрясінь чоловіки з високим рівнем інтолерантності можуть виявляти менші життєві цілі та менше задоволення від досягнень, тоді як жінки з високою інтолерантністю до важких ситуацій можуть володіти більш високими цілями та позитивнішим сприйняттям життя. За параметром стать також виявлено, що жінки проявляють вищий рівень цілей в житті, насиченості життям та задоволеності результативністю порівняно з чоловіками. Такий статевий дисбаланс може свідчити про вплив гендерних ролей на психосоціальні аспекти особистості.

За параметром «місцезнаходження» було виявлено, що ті, хто переселився в межах України, мають високі результати за шкалами «Сенсожиттєвих орієнтацій» Д.О.Леонтєва. Це може вказувати на те, що адаптація до внутрішніх змін, пов'язаних із конфліктами та переселенням у межах країни, вимагає від особистості більше енергії, що може впливати на мотивацію та визначення сенсу життя.

Висновки. Спостерігається зростання цінності сім'ї після повномасштабного вторгнення. У дослідженні виявлено, що в чоловіків високий рівень інтолерантності до невизначеності асоціюється із меншими цілями в житті, стресовим сприйняттям процесів та меншим задоволенням від досягнень, а також з меншим внутрішнім та загальним контролем над життям. Навпаки, високий рівень толерантності до невизначеності пов'язаний із вищими цілями, меншим стресом, більшим задоволенням і більшим внутрішнім та загальним контролем. У жінок з високим рівнем інтолерантності до важких ситуацій виявлений позитивний зв'язок із психологічними характеристиками, такими як цілі в житті, сприйняття процесу життя, результативність життя, локус

контролю "Я" і локус контролю життя. У той час, у жінок із високим рівнем толерантності до ситуацій невизначеності виявлений негативний зв'язок із цими психологічними характеристиками, що вказує на менші цілі в житті, стресове сприйняття процесу життя, менше задоволення від досягнень, менший внутрішній та загальний контроль над життям. Отримані результати свідчать, що соціально-психологічні особливості у жінок пов'язані з високим рівнем інтолерантності до важких ситуацій та високою толерантністю до ситуацій невизначеності, що може значно впливати на їхні цілі в житті, сприйняття процесу життя, результативність і рівень внутрішнього та загального контролю над життям.

Література:

1. Закон України "Статус внутрішньо переміщених осіб" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran
2. Тищенко Н.І., Піроцький Б.Ю. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення. / Н.І. Тищенко, Б.Ю. Піроцький // Молоді вчені. – 2014 -. Випуск 10 (3). С. 124-126 с
3. Ушакова І. М., Скидан Г. В. Сенсожиттєві орієнтації вимушених переселенців як компонент переживання ними травматичної події. / І.М. Ушакова, Г.В. Скидан // Молодий вчений. – 2015 -. Випуск 10 (25). С. 194-200.
4. Короткий філософський словник "Сенс життя" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://platona.net/board/filosofskij_slovar/smysl_zhizni/1-1-0-418
5. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник: підручник. / В.Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2007. - 640с.
6. World Economic Forum "Expectations about when life will return to pre-COVID normal vary widely across the world" [Electronic resource]. – Access mode: <http://surl.li/ntyuf>

References:

1. The law of Ukraine" status of Internally Displaced Persons " [electronic resource]. - Access mode: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran
2. Tishchenko N. I., Pirotsky B. Yu. internally displaced individuals in Ukraine as a problem of the present. / N. I. Tishchenko, B. Yu. Pirotsky // young teachings. – 2014 -. Issue 10 (3). P. 124-126 s
3. Ushakova I. M., Skidan G. V. Sensorimozhitvennyye orientations of Internally Displaced Persons as a component of their experience of a traumatic event. / I. M. Ushakova, G. V. Skidan // Young Scientist. – 2015 -. Issue 10 (25). P.194-200.
4. Short Philosophical Dictionary" meaning of life " [electronic resource]. - Access mode: https://platona.net/board/filosofskij_slovar/smysl_zhizni/1-1-0-418
5. Shapar V. B. modern explanatory psychological dictionary: textbook. / V. B. Shapar. Moscow: Znamya publ., 2007, 640s.
6. World Economic Forum "expectations about when life will return to normal before COVID vary greatly around the world" [electronic resource]. - Access mode: <http://surl.li/ntyuf>

